

O DVOCH PRELOMOCH STOROČÍ

Správa o práci filozofickej sekcie na 7. medzinárodnom hungarologickom kongrese

V dňoch 22. – 27. augusta 2011 sa konal 7. medzinárodný hungarologický kongres v Rumunsku (Cluj-Napoca). Práca kongresu bola rozvrhnutá do desiatich sekcií s vyše tristo prednáškami. Druhýkrát v histórii týchto vedeckých podujatí mala aj filozofia vlastnú sekciu s dvoma problémovými okruhmi. Ich výber bol založený jednak na aktuálnom výročí, jednak na činnosti výskumnej skupiny zameranej na obdobie osvietenstva. Keďže presne pred sto rokmi umrel Károly Böhms, tvorca prvého originálneho systému v maďarskej filozofii a určujúca postava v maďarskom duchovnom živote na prelome 19. a 20. storočia, prvá časť sekcie bola venovaná jeho dielu. Zasadnutie druhej časti sekcie bolo venované prezentácii prednášok členov spomenutej výskumnej skupiny. Táto skupina bola založená v roku 2008 a realizovala už dve konferencie a publikovala jeden dvojjazyčný (maďarsko-nemecký) zborník. Sekcia zasadala v dňoch 23 – 24. augusta. Do jej práce sa prihlásilo 19 historikov filozofie, medzi ktorými boli aj takí (P. Egyed z Koložváru, E. Kiss a B. Mester z Budapešti a O. Mészáros z Bratislavy), ktorí vystúpili s prednáškami v oboch častiach sekcie. Súčasťou programu kongresu bola aj exkurzia do jedného z najvýznamnejších kalvínskych kolégií v Sedmohradsku v Nagyenyede, kde pôsobil aj Sámuel Köteles, jeden z prvých maďarských kantovcov.

Tento referát nezahŕňa všetky prednášky. Keďže v nich išlo najmä o problémy dejín maďarskej filozofie, zameriava sa na tie, ktoré môžu byť zaujímavé aj pre slovenského čitateľa a prezentuje tie názory všeobecnejšieho a metodologického charakteru, ktoré odzneli v diskusiách k jednotlivým prednáškam.

Károly Böhms pochádzal z Banskej Bystrice (kde je aj pochovaný), študoval a neskôr aj učil na prešporskom evanjelickom lýceu a v rokoch 1896 – 1911 bol profesorom filozofie na univerzite v Koložvári (dnes: Cluj-Napoca). Vytvoril axiologický systém založený na princípoch projekcie a sebastanovenia a touto svojou filozofiou a svojim pedagogickým pôsobením mal veľký vplyv na protestantských intelektuálov prvej polovice 20. storočia v Maďarsku. Jeho filozofia vstupuje do slovenského kontextu tým, že v určitom zmysle pokračuje v línii evanjelickej školskej filozofie 19. storočia, ktorá preferovala Kantovu filozofiu a vyzdvihovaním duality bytia a hodnôt smerovala práve k axiológii. Táto orientácia prevažovala na evanjelických lýceách vo vtedajšom Hornom Uhorsku, najmä v Prešporke, v Prešove a v Kežmarku.

László Percz vo svojej prednáške načrtol činnosť Böhmsa z hľadiska premeny pozitivistickej paradigmy na antipositivisticky orientovaný nový idealizmus a neskôr na duchovné smery v maďarskej filozofii na začiatku 20. storočia. Táto premena podľa neho nastala v rokoch 1900 – 1920 a v nej okrem Böhmsa a okolo neho vytvorenej školy veľkú úlohu zohral aj tzv. Nedelňný krúžok G. Lukácsa. Paradoxné je ale to, že jeden na druhého vôbec nereagovali a Böhmsov axiologický systém stratil po roku 1920 svoje teoretické pozície. Diskusia k tejto prednáške osvetlila najmä niektoré fakty Böhmsovej akademickej

kariéry a zaviedla do diskurzu aj problém tzv. pohyblivého novokantovstva.

Endre Kiss tematizoval činnosť B. Alexandra v procese profesionalizácie maďarskej filozofie na prelome 19. a 20. storočia, väčšiu časť jeho prednášky však tvorili úvahy o nehomogénosti pozitivizmu, a najmä o opakujúcich sa obvineniach kriticizmu vzhľadom na tzv. psychologizmus a psychologizáciu. Ide pritom o otázku, či je reč o psychologizácii poznávania, alebo o zámene poznávania psychológiou?

Ondrej Mészáros predstavil názory Ödöna Szelényiho (profesora filozofie náboženstva na evanjelickej teologickej akadémii v Prešporku na prelome storočia) na možnosť filozofie náboženstva v Böhmovom systéme. Szelényi dokazuje, že axiologický systém neumožňuje výstavbu tejto disciplíny a aj sám Böhm túto možnosť odmietal. Všetky opačné interpretácie (najmä zo strany teológov) odkazujú na to, že ide o čítanie Böhma cez Windelbanda.

Éva Kissné Novák vo svojej prednáške nadviazala na tento problém a hľadala odpoveď na otázku, ako je možné, že napriek tejto skutočnosti vyvolali Böhmove filozofické prednášky pre teológov veľký ohlas a mnohí z nich sa neskôr stali určujúcimi osobnosťami v protestantských cirkvách. V diskusii sa na túto otázku objavila odpoveď, ktorá vychádzala z dejín protestantského školstva a ktorá poukázala na funkciu osobnosti v pedagogike.

Imre Ungvári Zrínyi interpretoval vzájomné vzťahy recepcie a filozofickej syntézy v Böhmovom systéme. Poukázal na to, že novokantovstvo síce nebolo vhodným prostriedkom obnovy filozofie na prelome storočia, ale svojou snahou o obranu filozofie a kultúry našlo silnú odozvu v Maďarsku a Böhmová filozofia sa organicky zaradila do tejto recepcie. Na jeho axiologický systém reagovali okrem dvoch generácií jeho žiakov aj mnohí ďalší maďarskí myslitelia (popri Paulerovi aj fenomenológ Enyvvári). Prednášajúci napokon dospeli k tvrdeniu, že doteraz nedošlo ku skutočnému zhodnoteniu Böhmovej filozofie na základe jej vnútorných hodnôt ani na základe komparácie napríklad s Lotzem.

László Gál predstavil Böhmovu intencionálnu logiku na základe jeho prednášok z logiky zo školského roku 1904/1905. *Péter Egyed* hovoril o Böhmovom chápaní skutočností a príčinnosti. Sú to otázky, ktoré získavajú závažnosť v súvislosti s jeho ponímaním projekcie vonkajšieho sveta individuom a vo vzťahu k Fichtemu. *Béla Mester* sa venoval programu vytvorenia filozofického časopisu Magyar Philosophiai Szemle v súvislosti s prezentáciou Böhmovho chápania modernizácie filozofie, a najmä z hľadiska kultúrnych očakávaní orientovaných na tzv. národnú filozofiu. Diskusia k tejto prednáške smerovala k problému spracovania dejín národných filozofií z aspektu stredoeurópskych konotácií. Ide totiž o to, že rôzne syntetizujúce alebo o syntézu sa snažiace historiografie zostávajú uzavreté vnútri národného diskurzu a nepostihujú spoločné pohľady a paralelné formulácie filozofických problémov. Niektoré myšlienky tejto diskusie sa znova objavili na druhý deň v prednáškach o osvietenstve. Tento prvý blok sekcie uzavrela prednáška *Zoltána Marisku* o osudoch univerzity v Koložvári po prvej svetovej vojne.

Koncepcia výskumnej skupiny zaoberajúcej sa osvietenstvom prekonáva chronologicko-filologické chápanie osvietenstva a používa taký pojem osvietenstva, podľa ktorého

možno hovoriť o rôznych podobách európskeho osvietenstva a podľa ktorého osvietenstvo nezostáva uzavreté v 18. storočí, ale v niektorých svojich funkciách presahuje do začiatku 19. storočia. V tomto zmysle boli koncipované aj prednášky v druhom bloku filozofickej sekcie. S úvodnou prednáškou vystúpil autor týchto riadkov. Tematizoval v nej otázku, v akom zmysle možno hovoriť o tzv. piaristickom osvietenstve, a poukázal na význam aplikovanej filozofie v činnosti piaristov, teda na tie diela, ktoré mali popularizačný charakter. Predstavil dielo J. Endrődyho, v ktorom možno vystopovať antropológiu osvietenského typu, ale aj filozofiu dejín a filozofiu práva v tradičnom, predmodernom poňatí, a napokon náboženskú etiku. Dospel k záveru, že piaristická populárna filozofia (takisto ako školská filozofia) neprotirečí základným teologickým poučkám a nemôžno ju teda považovať za osvietenскую filozofiu.

Endre Kiss hovoril o osvietenstve ako o „heterogénnom substráte“, v ktorom – najmä z hľadiska stredoeurópskych národov – dochádzalo k súčasnej realizácii dobovo odlišných programov. Ako príklad mu poslúžila činnosť panovníka Jozefa II., na ktorej demonštroval takmer absolútne silné mocenské pozadie osvieteného monarchu a zároveň neustálu deštrukciu moci.

Péter Egyed predstavil osudy kantovstva v Sedmohradsku na prelome 18. a 19. storočia. Špecifickou črtou tejto recepcie bolo to – ako u protestantov u nás takmer všade –, že nositelia týchto ideí mali temer bez výnimky aj teologické, cirkevné a verejné funkcie. Dôsledkom toho bolo napríklad u Siposa duálne ponímanie skutočností, ktoré malo dať do súladu osobitosti jeho systému s požiadavkami dogmatiky. Do tohto obrazu zapadali aj filozofické názory ďalšieho sedmohradského mysliteľa M. Nánásiho, o ktorých referovala *Amália Soós*. *Béla Mester* reinterpretoval tradičný výklad sporu o Kantovu filozofiu, v ktorom na strane antikantovcov vystupoval J. Rozgonyi, a preto bol veľmi často označovaný za spiatočnickeho mysliteľa. Mester na základe komparácie medzinárodného ohlasu uhorských filozofov dospel k záveru, že Rozgonyi je snáď jediný, ktorého niektoré diela boli známe aj na nemeckých univerzitách a ktorý tak vstupoval do európskeho filozofického diskurzu. Túto časť filozofickej sekcie uzavrela veľmi bohato dokumentovaná prednáška *Dezső Gurku*, ktorý ozrejmil vplyv geologického spolku (ktorého predsedom bol dlhé roky aj Goethe) v Jene na maďarskú recepciu Schellingovej filozofie. Aj po tejto prednáške bola bohatá diskusia, ktorá precizovala úlohu protestantských mysliteľov v osvietenstve.

Prednášky, ktoré odznali (a pravdepodobne aj tie, ktoré neodznali pre neúčast' niektorých prihlásených aktérov) budú uverejnené v samostatnom zborníku.

Ondrej Mészáros